

Passionis auct'or, nemo tamen, ut quidem existimo, iustificari potest, et istam ab antiquissimo, et quidem Victori, si is ipse non sit, æquali auctore descriptam fuisse: quod vel ex ipsius lectione quivis facile deprehendere potest.

4. Tempus quo sancti martyres illi coronati fuerunt, satis indicat Passionis auctor cum eos anno Hunerici regis septimo martyrii palmam adeptos fuisse refert. Cum enim Hunericus anno 484 excesserit e vita, completo fere octavo regni sui anno, mors eorum anno præcedenti, scilicet 485, consignanda est. Quo autem die martyrium illi compleverint 52 non satis inter se conveniunt auctores. Actis nempe si credamus, sexto nonas Julii, id est secunda ejusdem mensis die, passi fuerunt; eorum vero memoriam martyrologia recentiora simul et antiqua die 17 Augusti celebrant. Sed Passionis auctoritas videtur præferenda martyrologiis, quæ fortassis festivum horum martyrum diem mutaverunt, ob aliquam eorum sacrarum reliquiarum translationem, quod alias sæpius contigit.

5. Quonam tandem in loco, aut apprehensi fuerint, aut mortem subierint, non est opus ut hic fusius inquiramus, cum ex ipsa eorum Passione constet eos e monasterio territorii Capsensis in Byzacena, ubi vitam monasticam ducebant, Carthaginem adductos fuisse, ibique martyrio coronatos. Sed occasione *Capsensis* civitatis, in cujus vicinia eos commemoratos fuisse narrat Passionis auctor, mihi in mentem venit eos fortassis ipsos martyres esse qui in vetustissimo calendario Africano *Capitani martyres* celebrantur. Certe eruditissimus vir Joannes Mabillonius, qui e ms. codice calendarium istud eruit, et primus edidit, suspicatur pro *Capitanorum* legendum esse *Capitanorum*; observatque in epistola 63 Cypriani, ubi editi habent *Capsensem*, manuscriptos codices habuisse *Capensem*. Et quidem mirum videretur hos sanctos martyres, quos adeo apud Carthaginem celebres fuisse certum est, nullum in calendario illo, quod circa eorum martyrii tempus concinnatum fuisse probat idem vir eruditus, locum habuisse. Hæc tamen nonnisi conjectando proferimus, quod nempe aliæ item sint civitates Africæ quibus æque *Capitanorum* nomen attribui possit. Habemus quippe in Notitia Africana Felicem episcopum Carpitani ex proconsulari, ut nihil dicam de *Primo Caprensi*, ex Mauritania. Quin et *Tacape*, Tripolitanae provinciae nota civitas, in variis Ptolemæi editionibus et codicibus manuscriptis, excepto uno Palestino, dicitur *Cape*. Accedit quod martyres nostri die 2 Julii passi in actis dicuntur, quorum tamen memoriam, uti diximus, vulgata martyrologia die 17 Augusti recolunt. At *Capitanorum* 53 festivitatis neutro ex his die sed... *idus novembri* consignatur in calendario Africano.

6. Cæterum hanc martyrum Passionis narrationem tanti fecit Loricinus, ut eam Victoris Historiæ præmittendam esse duxerit, quamvis in codice quo usus fuerat constitueret quartum ejusdem Historiæ librum; quod se fecisse testatur ob duas potissimum rationes, primo nempe quod eorum martyrum mentio fiat in Victoris Historia, ut, cum hoc lector pervenerit, jam sit de eorum gloriosis certaminibus instructus. Et quidem est veluti brevis et perspicua sævitæ qua in catholicos exarsere Ariani expositio, unde magis placet altera ejus ratio, qua se eam Historiæ præmississe dicit, *ut vel unica lecta pagina, statim accipiat lector specimen constantiæ qua fortes Christi martyres in historia sequenti mortem oppetere maluerunt quam a Christo revelli*. Eam porro ad totidem codices manuscriptos et editos contulimus, quot Historiam Victoris, eos nempe in quibus Victoris Historia integra continebatur, manuscriptos scilicet Colbertinos tres et unum Sancti Martini a Campis, præter carthusianum Portarum. De his autem et vetustis editis superfluum foret hic agere, cum nihil dicendum occurrat præter ea quæ in præfatione ad Victorem observavimus.

54 PASSIO LIBERATI ET SOCIORUM.

(Ad codices mss. et veteres editiones collata.)

I. Prædicaturus triumphos Martyrum beatorum, ad enarranda quæ gesta sunt auxilium exosco divinum, ut qui illis præstitit superandi victoriam, mihi indigno et immerito quantulacunque verborum porrigat ornamenta. Tunc etenim valebo quæ desiderata sunt indicare, si ipsi dignentur pro me misero Domino supplere.

II. *Persecutio gravis in Africa.* — Septimus namque agebatur annis crudelissimi atque impiissimi regis Hunerici, et ecce antiquus hostis, veterosus utique anguis, [al. trisulci] trisulcæ linguæ venena vibrans, Cyrila quodam Ar.omanita: um episcopo ministro nus est; subvertens et obtinens animum regis cruenti, ut ita suaderet non posse eum pacatum atque lo. gævum obtinere regnum, nisi nomen perderet innocentum. Qui tamen Dei iudicio post non multos dies turpissima morte præventus scatens vermibus expiravit. Insectarii cepit ore cruento omnem catholicorum multitudine, quæ per totam provinciam Africanam, in modum (sicut prædictum est Abrahæ patriarchæ [Gen. xxii, 17]) arenæ maris fuerat multiplicata, ut eam reprobationis sauciaret machæa, atque stolum illam singularis et puri baptismatis, quam Christus vino carnis suæ purificans, prelo exprimens crucis fœderat dealbatam, terræ nigredinis turparet illuvie sordulenta. Accipiens quoque tyrannus, ut erat a dubilibus et ferus, serpentinam suggestionem, feralibus

edictis uno tempore totam cœpit Africam commovere. Primo sacerdotum et ministrorum copiosissimam et maximam turbam, et in longinquas et extremas regiones exsilio crudeli detrusit. Quibus his æcutum genus frumenti, quod iumentis solis edere concessum est, nequaquam industria molari contritum, sed manente furfuris cortice lorcatum, pro miseratione dari præcepit. Post vero, crescente impietatis insania, etiam hoc auferrî crudelissimum imperavit. Post modicum quoque temporis, universas simul ecclesias, præjudicatis venerabilibus portis, cæmentis ingentibus claudi mandavit. Universa namque monasteria virorum vel puellarum sanctarum gentilibus, id est, Mauris, cum habitatoribus donari præcepit. Unus fuit omnibus ejulatus, unus pro Christo moriendi integer et plenus affectus. Paria correbant flumina lacrymarum; quia e permiserat Dominus e. bari eos pane lacrymarum, et potari eos in lacrymis in mensura, aut forsitan sine mensura. Et si reperta est exiens de arca iuhians eadè veribus mortuis pars aliqua perennium 55 corvorum, major est tamen in honore Trinitatis numerus felicum columbarum. Quanti nobiles et optimi viri, ampli et lati cespitis d. domini terram cum cœlo commutaverunt, et simul corpus cum substantia tradiderunt; atque delicate et nobilissimæ seminæ, contra verecundiam naturæ, spectante vulgo virgîs cæcæ, variisque tormentis

* Codices 2 Colb., *doc. bilis*, quibus favent editi Orthodoxographiæ et Loricini, ubi, *docilis*. Codex Portarum habet *nocibilis*. Paulo inferius, *uno tempore*: aliquot editi habent *pro tempore*.

b Colb. 1, *b. sac. um*. Et infra pro *solis* quidam ha-

bent *solum*.

c Colb. 2 cum Orthodox. et Loricino, *promiserat*.

d Sic Rhevanus. Alii, *Domini*. Colb. 1, *cespites Domini*.

eruciate, [al. victriicia] victoriæ tropæa portarunt? Quanti infantuli irridentes edicta feralia ante mundum contempserunt quam in illecebrosam ejus semitam introirent?

III. *Monachi septem apprehensi.* — Tunc apprehensi sunt et septem fratres quantum pertinet ad concordiam dominicæ servitutis, in monasterio habitantes in unum: quia bonus est et jucundum habitare fratres in unum: id est Bonifacius diaconus, a Servus subdiaconus, Rusticus subdiaconus, Liberatus abbas, Rogatus monachus, Septimus monachus, et Maximus monachus, in numero scilicet Machabæorum germanorum, quos una mater Ecclesia catholica genuerat, et per viscera fontis æterni salubriter pepererat, de territorio b Capsensis civitatis, cui præfuit sanctus Vindemialis sacerdos egregius, et Christi fidelis antistes. Quibus attractis ad urbem Carthaginensem, primo eis illecebrosus blandimentis serpens voluit sibilare, promittens honores caducos, et divitias ingentium voluptatum; nec non et regis amicitiam, vel alia multa, quæ solent insipientium animas, acupante diabolo, visco mundiali captare. Sed hæc omnia Christi milites ac si contagia respuerunt, clamantes uno ore: Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Nec poterit in nobis, adjuvante Domino, iterari, quod in sancto Evangelio semel præceptum est dari: qui semel lotus est, non habet necesse iterum lavari, quia mundus est lotus. Facite quod vultis, inferte poenas corporibus nostris. Melius est temporalia ad modicum sufferre supplicia quam æterna [al. pati] pendere et subire tormenta. Habete quæ promittitis, cum ipsis divitiis post paululum perituri. Nobis vero nullus de postibus frontium valebit evellere, e quod in uno baptismo artifex Trinitas dignata est titulare.

IV. *In carcerem traduntur.* — Quil multa? Dum tali constantia divinitus munirentur, jussi sunt carcerali custodiæ mancipari, et ita crudelius d onerati ferri ponderibus, tenebrosis deputati sunt locis, ubi nulla miseratio arideret lenitatis. Sed populus memoratae urbis, in Domino semper fidelis, dato munere carcerariis, die ac nocte Christi martyres frequentabat, et ita ab eis doctrina et virtute fidei roborabatur, ut talia etiam ipsi pro Christi nomine plena delectatione perferre cuperent, et capulo persequentis [al. facile] facilia supponerent colla. Hoc autem tyrannicas pervenit ad aures, qui ebrietate furoris accensus, jubet eos adhuc inauditis suppliciis adigi, et majoribus vinculis onerari, navimque imperat lignorum aridorum manipulis adimpleri, atque in eadem omnibus alligatis in medio pelago igne supposito concremar.

V. *Eorum fortitudo.* — Eductisque illis de custodia, multitudo populi Dei, bellatores Trinitatis quasi agnos innocuos ad victimam deducebat, et rigentium pondera catenarum, quasi quædam monilia pervidebat, quia non fuerunt illa vincula, sed ornamenta. Incedebant itaque cum fiducia ad supplicium, quasi ad epulas concurrentes, una voce per ambitus pla-

tearum Domino decantantes: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Votiva nobis hæc dies est et omni solemnitate festivior. Ecce 56 nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutaris, quando pro fide Domini Dei nostri perferimus præparatum supplicium, ne amittamus acquisitæ fidei indumentum. Sed et populis publica voce e clamabant: Ne timeatis, o populi Dei, neque formidetis minas atque terrores præsentium tribulationum: sed potius morianur pro Christo, quomodo et ipse mortuus est pro nobis, redimens nos f pretio sui sanguinis salutaris. Unum tamen vehementer conatu, qui inter eos infantulus videbatur, nomine Maximum, cupiebant auctores malorum a sanctorum consortio separare, dicentes: Infantule, quid festinas ad mortem? dimitte eos, insaniant, et audi consilium nostrum, ut possis invenire vitæ remedium, et tanti regis adire palatium. Tunc ille, aetate quidem puerili, senili tamen maturitate, clamabat: Nemo me [Lor., separet] separat a sancto patre meo Liberato abbate, et fratribus meis, qui me in monasterio nutrierunt. Cum ipsis sum in timore Dei conversatus, cum ipsis desidero passionem suscipere, cum quibus credo me et futuram gloriam invenire. Nolite putare quia positis seducere pueritiam meam; simul nos Dominus septem voluit congregare, simul dignabitur omnes uno martyrio coronare. Quomodo nemo perire potuit de septenario illo numero felicium Machabæorum, ita etiam septenus nostræ congregationis numerus nullum inveniet detrimentum. Nam si negavero eum, et ipse negabit me; quoniam ab ipso dictum est: Qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui est in cælis; et qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui est in cælis.

VI. *Palmam assequuntur.* — Perducti itaque cum festinatione ad navale supplicium, pro voluntate infandi regis vel crudelium ministrorum, extensis manibus et pedibus, e clavati potius feruntur quam ligati. Quo dum lignis fuisset lignis injectus, statim imperio divino videntibus cunctis extinctus est: et dum sæpius renovaretur nutriendibus pabulis, iterum atque iterum b exstinguebatur rogo globo flammarum. Et cum exinde magis tyrannus furor simul esset et rubore repletus, jussit eos remorum vectibus enecari, et ita singulos in modum canum cerebris comminutis exstingui. Qui tali genere mortis debitum spiritum feliciter Domino reddiderunt: nec expaverunt lignis quantibus mortificari, quibus semper fuit omnis spes in ligno. Sed cum in mari venerabilia corpora jactarentur, illico, quod contra naturam est æquoris, eadem hæc illæsa corpora pelagus littori reddere maturavit; nec ausum fuit, ut moris est, triduanâ dilatione in profundo retinere, ne præcepto dominico minime paruisset. Ad quod miraculi genus et ipse tyrannus, licet impœnitens, ut fertur, expavit. Gaudens autem quæ aderat multitudo, corpora sanctorum martyrum diligentibus tradidit sepulture, præeunte clero venerabili Carthaginensis Ecclesiæ. Ubi etiam

* Port. et Notkerus in martyrologio, *Servius*; Orthod. cum Loricchio, *Serus*. Et infra, pro *Septimus*, Colb. 4 et Port. cum Notkero habent *Sepiminius*. Ado vero legit *Septimius*. Porro in recensendis horum martyrum nominibus, *Liberatus* nominatur post eos qui sacris initiati erant, ob Ordinis reverentiam. Postea statutum est ut abbates sacris essent ordinibus insigniti. Observa item eos qui aliquo ordine insigniti erant, omisso monachi nomine, hic titulo suæ dignitatis fuisse designatos, quæ erat veterum consuetudo. Hinc sanctus Hieronymus, Beda venerabilis, alique viri sancti, presbyteri solummodo passim appellantur, quos tamen vere monachos fuisse constat. Unde Gennadius cap. 59, *Leporius adhuc monachus, postea presbyter*, etc.

b Hæc urbs in Byzacena sita erat, de qua, et *Vindemialis* beatisimo pontifice, plura habes in notis ad

Notitiam infra inter Byzacenos, num. 60 (col. 325).

c Colb. 4, Loricchio, et Orth., quos in uno, etc. Alii, quod in.... Trinitatis dignatus est, etc. Nonnulli pro quod habent qui.

d Aliquot codices habent *arctati*. Et quidem sic legit Ado, qui in hujus Passionis compendio sic habet: *crudelibus ferri ponderibus arctati*, etc.

e Alii habent, *sed et populus publica voce clamabat*.

f Loricchius habet, *pretioso sanguine salutaris*.

g Colb. 4 cum Chiffleuo, *clavatis potius feruntur quam ligatis*. At Loricchius cum Orthodox., *elevati potius feruntur quam ligari*. Ado habet, *manibus extensis, et pedibus elevatis, lignis*, etc.

h Duo Colb. cum Martin., *extinguebantur rogi globo flammarum*. Loricchio, et Orthod., *ignei globi flammarum*. Chiff. et alii, *extinguebantur globi flammarum*: quod idem habet Ado.

et prædicandi diacones, tertio jam confessores effecti, A Salutaris et Maritæ, geruli reliquiarum adfuerunt.

VII. Humatæ sunt igitur cum hymnis solemnibus lipsanæ beatæ sanctorum in monasterio a Biguræ, contiguo basilicæ quæ dicitur Celerinæ. Et sic in

a Sic et Ado in martyrologio. Tamen Colb. 2, Port., Lorch. et Orthod., non habent *Biguræ*; et pro *continuo*, Colb. duo, Port., Martin. cum Bignio, Rhenano

confessione Trinitatis beatissimi martyres passi sunt, et speciosum cursum certaminis sui, coronante Domino, perfeceerunt: cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

et Balduino, habent *continuo*. Basilicam Celerinæ memorat item Victor lib. 1, num. 3; et de ea vide notam 10 in eundem auctorem, supra col. ....

APPENDIX SECUNDA

SIVE

OPUSCULA VICTORI VITENSI PERPERAM ATTRIBUTA.

ADMONITIO IN HOMILIAM SEQUEMTEM.

57 Homiliam sequentem de beato martyre Cypriano, quæ in codicibus manuscriptis duobus vetustis, uno relicta bibliothecæ Colbertinæ et altero monasterii Sancti Martini a Campis, habetur post relatum a nobis sanctorum septem monachorum Passionem, huc etiam proferre visum est; quod etsi fortassis Victoris nostri non fuerit, ejus tamen est ætatis, nec indigna est omnino quæ ipsi attribuat. Porro Cyprianum singulari animi devotione coluerunt semper Afri, apud quos hujus sancti martyris festività adeo celebris erat, ut dies qua recolatur simpliciter *Cyprianea*, attestante Procopio libro 1 de Bello Vandalico, appellaretur; quod etiam nomen nautæ, ut idem auctor affirmat, ad procellas quæ circa id tempus per singulos annos oriri solebant, transferant. Inter tot autem immania facinora quæ a Vandalis post captam Carthaginem commissa fuerant, id potissimum abhorrebant catholici, quod præclarissimam ecclesiam quæ ipso in maris litore in ejusdem sancti martyris honorem constructa erat, sub Hunerici principatu invasissent Ariani, ubi, pulsus inde catholicis sacerdotibus, nefario suo ritu sacra peragebant.

2. Id cum ægre admodum ferrent veræ fidei cultores, sanctus Cyprianus, ut ex publica fama acceperat Procopius, qui id ipsum refert in libro 11 de Bello Vandalico, sapius noctu iis qui in fide orthodoxa constanter perseverabant, per visum apparebat, eos ad patientiam adhortandi gratia, pollicens sese tandem aliquando, idque brevi, adversus fidei hostes vindictarum; atque eo temporis intervallo, cum nempe maxime persecuti sæviret, præsentis homiliæ auctor sermonem habuit, ut ex ejus lectione patebit. Et quidem paulo post rei eventus beati martyris pollicitationum veritatem comprobavit, ut idem scribit Procopius, qui relictis gestis præsens aderat. Etenim cum Belisarius Justiniano imperante circa sancti martyris festività tempus in Africam appulisset, recta Carthaginem petiit, atque in ipso natalis Cyprianici pervigilio, Ariani qui templum, ut jam diximus, ipsi dictum, ea qua potuerant magnificentia adornarant, audita Vandalorum strage, lugam statim arripere, sicque catholici recuperato beati martyris templo, festivitatem ejus cum ingenti gaudio celebraverunt. Sed de hac re fusius, Deo dante, agendum erit inferius in nostro Commentario historico capite 12.

HOMILIA DE S. CYPRIANO EPISC. ET MARTYRE.

58 I. Hodie nos solitum deferre sermonem beati B Cypriani natalitia festa compellunt. Quis enim possit tanti martyris silere virtutes, tacere gloriam, merita non referre, nisi forte qui nunc meritoris ejus propriæ seculis amissionem persentiant. Non ille victoriarum suarum modo agit in cælestibus sic triumphos coronarum suarum [nec] supernis infulus sic potitur, ut non famati populi, dispersi cleri, fugati sacerdotii, perditæ castitatis, violati pudoris, polluti sanctuarii, altaris profanati grande vulnus cum ipsa viscerum suorum captivitate deploret. Ipse est qui et ante lapsos et ruinas suorum tali debet affectu, dicens: *Et nos cum prostratis fratribus prostravit affectus*. Anxietas populum, pastor gregem, parens [Colb. pariens] patriam, martyr fidem non sine magno dolore perquiri. Exstingueretur barbarus, quia civis habetur extinctus; nec teneret altaria perfidus, a quibus fidei locus lugetur exclusus, vel ex parte solaretur ipse martyrum solitudo, cui utique obsecutus decerat, si devotus non insultabat, sacrilegus non instabat illius. Hoc diximus, fratres, ut probaremus iterum pati martyrem, iterum martyrem tormenta sentire, verum pro omnibus carniçes sustinere, qui pro se et de se, post tantas palmas fuerat jam securus; tunc semel cæsus capite, nunc quotidie propriis punitur in membris, et quorum lætatur obsequis, eorum fœtibus nunc tenetur ascriptus.

II. Sed in his omnibus, fratres, erigamur ad Dominum, qui jacemus ex nobis; nec desperationis exstinguamur incommodo, qui spei sumus remediis Christo vivificante salvati. Beatus Cyprianus in Deo et cum Deo liber est, qui captivus habetur in nobis; et in supernis regnat, qui in terris hostibus videtur addictus. Adest sibi, nec nobis deest; pro peccatoribus apud justum judicem justus patronus^b assistit, apud pium regem innocens advocatus exorat. Dicit Domino: Domine, quare tradidisti adversariis domum tuam, inimicis hæreditatem tuam? cur profanis sancta, cur munda polluta, et cur lupis agnos? Cur tradit bestii gregem, pastorum Principem pastor audacter appellat; cur Rex exercitum sic devotum hostiis subjecerit diioni, dux strenuus convenienter inquit; cur perfidis addixerit sic fideles, sacerdos in martyrio probatus inelamat. At etiam corporis sui causas dicendo: Domine, cur membra quæ te sic confessa sunt passus es captivari? cur testem sanguinis, quem tanto sublimaveras honore, tanto respectui reliquisti, ad postremum et de nobis et de nostris, quæ [Mart. quia] tua 59 sunt omnia fac sicut vis. Ubi est nomen tuum, ubi est gloria tua, ubi est virtus tua? Hæc dicendo gentes quæ te ut nos invaderent blasphemaverunt. Exsurge: quare obdormis, Domine? exsurge, et ne repellas usque in finem. Redde tibi tuam gloriam, terram tuam tuis redde,

^a Sic quippe loquitur Cyprianus initio libri de Lapsis: *In prostratis fratribus, et me postulat affectus*.

^b Cod. Mart., *existit*. Colb., *pium judicem vel regem*.